

Julkinen, puolijulkinen, yksityinen: hallinnon tutkimuksen roolikulttuurien ongelmat

Hallinnon kulttuuri ja organisaatiokulttuuri ovat ajankohtaisia tutkimusaiheita ja iskusanoja. Teemanumerossa on tärkeää keskustella myös hallinnon tutkimuksesta omana, muihin kulttuureihin liittyvänä kulttuurinaan.

Kulttuurina hallinnon tutkimuskin on mentaalinen eli tietyistä mielenlaaduista koostuva, materiaallinen eli aineellisiin esineisiin perustuva sekä sosiaalinen eli tavoitteitaan ajavien toimijoiden vuorovaikutuksesta kehkeytyvä kokonaisuus. Tämä kulttuuri sääntelee tutkijoiden työtä ja elämäntapaa.

Hallinnon tutkimuksen sosiaalisen kulttuurin osa ovat tutkijoiden julkiset, puolijulkiset ja yksityiset roolit. Roolit muodostavat hallinnon tutkimuksen perustana olevan sosiaalisen roolikulttuurin.

Julkiset roolit

Hallinnon tutkijan julkisten roolien ydin on muodollinen ammattiasema. Professorin virat ovat haluttuja. Tasavallan päämieheltä saatu elinikäinen nimitys tukee vallankäyttöäkin. Säännöstekstien taustaoletus: professuri myönnetään vain niille, jotka vapaaehtoisesti ja valvonnatta uurtavat mallikasta uraa.

Professori ei ohjaa varsinkaan ylimpiä opinnäytteitä mutta tarkastaa niitä ja arvioi viranhakijoita. Professorin vallan ilmiasu on arkisia rutiineja.

Aikanaan apulaisprofessorit olivat professorien opetus- ja tutkimusavustajia. Saman roolin saivat sittemmin assistentit, mutta heidänkin asemansa on itsenäistynyt. Korkeakoulun hallintomuodosta riippuu, onko apulaisprofessori professorin lailla akateemisen säädyn jäsen vai säädyttä suljettu. Työjuhdan asema on joka tapauksessa lehtoreilla. Apulaisprofessoreja ja lehtoreita arvioidaan julkisesti erityisesti heidän tähdätessään korkeampiin asemiin.

Muut hallinnon tutkimuksen ammattiasemat ovat tilapäisiä. Moni pysyttelee assistentuurissa tai yliassistentuurissa niin kauan kuin mahdollista. Suomen Akatemian tutkijantoiimetkin on ankkuroitu korkeakouluihin. Väliaikaisten tointen haltijoilla saattaa olla edessään työttömyys.

Osa hallinnontutkijoista toimii korkeakoulujen ulkopuolella. Hallinnon tutkimus on yhteysverkosto korkeakouluihin vakiintuneen ytimen ympärillä.

Puolijulkiset roolit

Hallinnon tutkijalla on myös puolijulkisia rooleja. Hän toimii asiantuntijana kehittämistyössä tai ottaa muuten kantaa.

Politiikan tutkija joutuu ratkaisemaan osallistumisensa puoluepolitiikkaan, mutta hallinnon tutkija voi pysytellä kohteestaan etäällä. Eihän hallinto ilmene kannanottoja vaativana kamppailuna arvojen välillä vaan asiallisena työskentelynä keinojen ja tosiasioiden parissa.

Hallinnon tutkijoiden yhteiskunnalliset näkemykset ohjaavat kuitenkin aiheiden valintaa, tutkimusyhteistyötä, päätelmiä ja kannanottoja. Jokainen yrityshallinnon tutkija ei kuitenkaan sitoudu markkinatalouteen eikä jokainen julkishallinnon tutkija puolusta valtion ja kuntien valtaa.

Puolijulkisista rooleista johtuvat myös poikkeamat muodollisista valtasuhteista. Muna neuvookin ehkä kanaa, assistentti professoria ja avustaja esimiestään.

Yksityiset roolit

Hallinnon tutkijan julkisten ja puolijulkisten roolien laajuus määrittelee, mikä tila jää yksityisille rooleille. Hallinnon luonne politiikan ja johtamisen välineenä hillitsee tutkijan samastumista ja lisää objektiivisuutta mutta ehkäisee oma-kohtaista paneutumista. Eläytymistä vaativat aiheet jäävät tieteen huutolaisille, jos vakiintuneet tutkijat keskittyvät vain valtiovaltaa ja liike-elämää kiinnostaviin kohteisiin.

Julkisten ja yksityisten roolien ero on osa yhteiskunnallisen vallan perustaa: julkisen ja yksityisen elämänalueen erottelua toisistaan. Edellinen on jälkimmäisen suoja ja väline. Yksityisen elämänalueen intressit saattavat kuitenkin alistua julkiselle intressille poliittisissa, byrokraattisissa ja tieteellisissä rooleissa.

Hallinnon tutkijan yksityiset roolit saattavat alistua hänen julkisille rooleilleen. Yksityisiin yhteiskunnallisten ja muiden harrastusten, vapaa-ajan tai hoidin rooleihin keskittyvät tutkijat joutuvat kenties alistumaan keskeisiin julkisiin rooleihin päässeiden tutkijoiden valtaan. Se mikä vaikuttaa yksityiselämäältä, saattaakin olla talouselämän ja valtion palvelemista.

Roolikulttuurin arvostelua

Mitä korkeampi on tutkijan muodollinen virka-asema, sitä suurempi on paine julkisten roolien ylivaltaan. Vähintään syntyy ristiriita yleisesti ja henkilökohtaisesti merkittävien tutkimusaiheiden kesken. Samalla muodostuu ihmisiinä puolinaisia tutkijoita, jotka saattavat jättää henkilökohtaista paneutumista ja purevaa vallan analyysia vaativat aiheet uraputken ulkopuolisille.

Yksityiset roolit olisi otettava huomioon myös hallintoa tutkittaessa. Hallinto pitää yllä sekä julkisia että yksityisiä rooleja, niiden eroja sekä joko yksityisten tai julkisten roolien painotusta kunkin yksilön elämässä. Yksityisten roolien ilmeinen ensisijaisuus on siis kuitenkin pettävä.

Julkinen hallinto ei vain anna kansalaiselle mitä hänelle kuuluu vaan myös pitää yllä »valtiokansalaisen» ja »yksityishenkilön» roolijakoa. Työntekijöiden kotielämä ei organisaatioille kuulu mutta samalla vastaavaa jaottelua voimistetaan. Aslakkuuskin on julkinen rooli, joka peittää yksityisiä rooleja ja jonka luonteen yksityiset roolit sumentavat.

On siis arvosteltava hallinnon tutkimuksen jakautumista sen mukaan, kuinka yksityiset ja julkiset roolit painottuvat tutkimuskohteissa ja tutkijanrooleissa. Jos hallinnon vaikutuksia elämäntapaan koskeva tutkimus eristyy finanssihallinnon tai tietojärjestelmien tutkimuksesta, eroa yksityisen ja julkisen välillä voimistetaan. Eroa tuetaan myös, jos jotkut tutkijoista menevät kansan keskuuteen mutta toiset seurustelevat vain johtokerrostuman kanssa. Vaarana on, että hallinnon tutkimus vain pönkittää asioiden vakiintunutta järjestystä.

Tämän teemanumeron jutut käsittelevät monipuolisesti hallinnon kulttuurin ja organisaatiokulttuurin kysymyksiä. Samoin aloitetaan hallinnon tutkimuksen omaa kulttuuria koskeva puheenvuorojen sarja.

Teemanumeron tarkoituksena on astua pelkän ajankohtaisuuden ja iskusanojen tuolle puolen. Käsitteellisen työn jälkeen tarvitaan konkretiaa. Käsitteellinen työ on tehtävänsä täyttänyt, jos saman aiheen tulevat tarkastelut vähitellen irtautuvat pelkästä ajan virran katsastelusta tarkoin rajattujen aiheiden yksityiskohtaiseen ja terävään erittelyyn.

Kulttuuri on erityisen vaikea tutkimuksen kohde. Toivottavasti sellainen kriittinen keskustelu tässä numerossa auttaa siivöimään rikat pois ajankohtaisen keskustelun virrasta, jotta jatkopohdiskelua jäisi hyödyttämään arvokkain keskustelun aines.

Pertti Ahonen